

Rzecznik Praw Obywatelskich
RZECZNIK PRAW OBYWATELSKICH

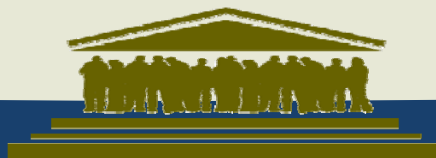
Praktyka przestrzegania praw nieletnich w Polsce w kontekście działalności Rzecznika Praw Obywatelskich

**Ewa Dawidziuk
Justyna Józwiak**

„Ochrona dzieci w dobie kryzysu w kontekście przyszłości demograficznej Polski”

Podstawa prawna utworzenia Krajowego Mechanizmu Prewencji

Protokół fakultatywny do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r.

Krajowy Mechanizm Prewencji w Polsce

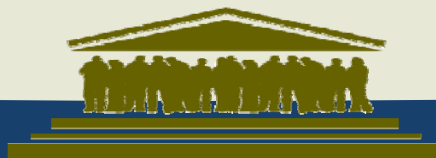
- W Polsce zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji zostały powierzone Rzecznikowi Praw Obywatelskich w dniu 18 stycznia 2008 r.
- Zadaniem Krajowego Mechanizmu Prewencji jest wzmocnienie ochrony osób pozbawionych wolności przed torturami oraz innym okrutnym, niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem.

Zakaz tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania

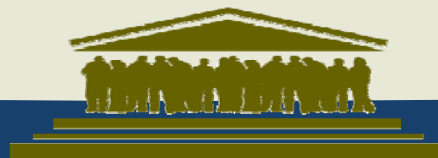
Zadania Krajowego Mechanizmu Prewencji są zbieżne z:

- **art. 37 pkt a Konwencji o prawach dziecka:** „Państwa-Strony zapewnią, aby żadne dziecko nie podlegało torturowaniu bądź okrutnemu, niehumanitarnemu, czy poniżającemu traktowaniu lub karaniu. (...)”.
- **art. 40 Konstytucji RP:** „Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych”.

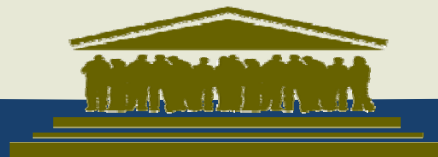
Jednostki objęte wizytacjami Krajowego Mechanizmu Prewencji

- Istotą działalności KMP są regularne wizytacje zapobiegawcze **miejsc zatrzymań**, czyli wszystkich miejsc pozostających pod jurysdykcją i kontrolą Rzeczypospolitej Polskiej, gdzie przebywają lub mogą przebywać osoby pozbawione wolności na podstawie polecenia organu władzy publicznej bądź za jego namową, zgodą lub przyzwoleniem.
- W Polsce definicja miejsc zatrzymań obejmuje około **1000** różnego rodzaju jednostek.
- Od początku funkcjonowania Mechanizmu w Polsce, przedstawiciele Rzecznika przeprowadzili wizytacje **167** miejsc zatrzymań, w tym **37** dla nieletnich.

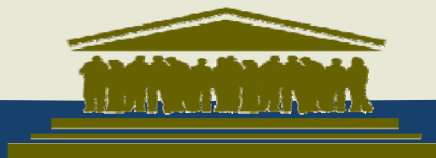
Placówki dla nieletnich objęte wizytacjami:

1. Zakłady poprawcze
2. Schroniska dla nieletnich
3. Młodzieżowe ośrodki wychowawcze
4. Młodzieżowe ośrodki socjoterapii
5. Policyjne izby dziecka

Elementy wizytacji

- **Rozmowa wstępna** z kierownictwem placówki;
- **Analiza dokumentacji** (w szczególności regulaminu placówki, dokumentacji dotyczącej stosowania środków przymusu bezpośredniego, wydarzeń nadzwyczajnych);
- **Ogląd placówki** (instalacji, urządzeń, sanitariatów oraz wszystkich pomieszczeń, z których korzystają wychowankowie);
- **Rozmowy z wychowankami** w oparciu o jednolity kwestionariusz rozmowy (przeprowadzane na osobności, z losowo wybranymi nieletnimi, w sposób uniemożliwiający zapoznanie się przez osoby postronne z treścią udzielanych odpowiedzi);
- **Podsumowanie** wizytacji.

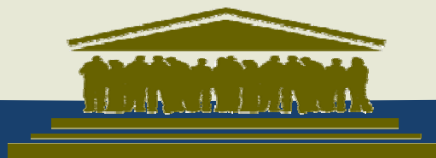

Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich

W okresie od stycznia 2008 r. do dnia 1 października 2009 r. Krajowy Mechanizm Prewencji przeprowadził wizytacje w sześciu zakładach poprawczych oraz w ośmiu schroniskach dla nieletnich.

Uwidocznione w trakcie wizytacji problemy dotyczyły:

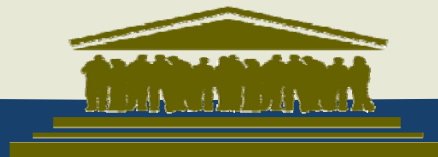
1. **Niewłaściwego stosowania izby przejściowej.**
2. **Ograniczania wychowankom codziennego dostępu do zajęć na świeżym powietrzu.**
3. **Ograniczania wychowankom kontaktu z rodziną.**
4. **Nieodpowiedniego traktowania przez pracowników placówki.**

Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich – stosowanie izb przejściowych

Podstawy umieszczania nieletnich w izbie przejściowej określone zostały:

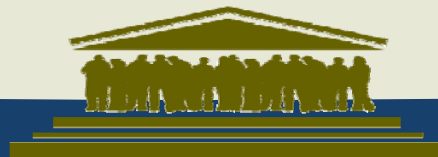
- w § 44 i § 51 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich (Dz. U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1359) – dotyczą wychowanków nowoprzyjętych do placówki;
- w § 25 ust. 1 pkt 4 oraz § 34 rozporządzenia – w odniesieniu do wychowanków umieszczanych w izbie przejściowej w celu zapewnienia bezpieczeństwa i porządku - pod warunkiem, że dyrektor czyni to na czas określony. **Przepis ten jest nieprecyzyjny i w praktyce prowadzi do interpretowania go w różnoraki sposób.**

Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich – stosowanie izb przejściowych

Nieprawidłowości wynikające z umieszczenia wychowanka w izbie przejściowej w trybie § 25 ust. 1 pkt 4 oraz § 34 rozporządzenia polegają na:

- przetrzymywaniu w niej nieletniego przez zbyt długi okres czasu (często powyżej 14 dni);
- stosowaniu izby przejściowej jako „kary”;
- wykorzystywaniu izby przejściowej jako izby izolacyjnej, w przypadku konieczności zastosowania tego rodzaju środka przymusu bezpośredniego;
- pozbawieniu wychowanka umieszczonego w izbie przejściowej możliwości korzystania z zajęć resocjalizacyjno – terapeutycznych, jak i rekreacyjno – sportowych na świeżym powietrzu.

Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich – zajęcia na świeżym powietrzu

- W krajowych przepisach nie ma unormowań prawnych, które gwarantowałyby nieletniemu codzienny dostęp do zajęć na świeżym powietrzu. Ich zapewnienie należy jednak uznać za niezbędne, biorąc pod uwagę potrzeby rozwoju psychofizycznego młodego człowieka, a także konieczność rozładowania niewłaściwych emocji, w przypadku młodzieży niedostosowanej.
- Dostęp do świeżego powietrza powinien być obligatoryjnym prawem, a nie tylko przywilejem, analogicznie jak ma to miejsce w przypadku osób dorosłych pozbawionych wolności.

Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich – c.d.

Brak przepisów w tym zakresie często powoduje ograniczenie wychowankom dostępu do zajęć na świeżym powietrzu (np. ze względu na ucieczki nieletnich, wychowankowie mogą wychodzić na powietrze raz w tygodniu). **Takie działania stoją w sprzeczności z realizacją prawa do rozwoju oraz prawa do ochrony zdrowia.**

Są one również sprzeczne:

- ✓ **z art. 68 Konstytucji RP**, w myśl którego prawo do ochrony zdrowia przejawia się również w tym, że władze publiczne popierają rozwój kultury fizycznej, zwłaszcza wśród dzieci i młodzieży;
- ✓ **z regułą 82 „Europejskich Zasad w sprawie Nieletnich Sprawców Przepędstw Będących Podmiotem Sankcji i Środków”** (Strasburg, 4 kwietnia 2008): „Wszystkim nieletnim pozbawionym wolności przysługuje prawo do regularnych ćwiczeń na świeżym powietrzu, przynajmniej dwie godziny każdego dnia”.

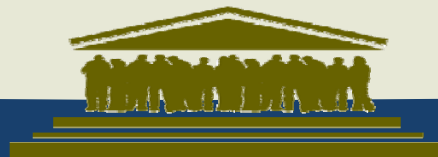

Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich – nieodpowiednie traktowanie wychowanków

- W niektórych wizytowanych placówkach wychowankowie przekazywali pracownikom Biura RPO informacje o biciu i zastraszaniu przez wychowawców.
- Nieletni bojąc się konsekwencji, w większości odmawiali złożenia oficjalnej skargi.
- Zdarzyło się, że użycie przemocy wobec nieletniego zarejestrowały kamery telewizji przemysłowej.
- Przemoc fizyczna w stosunku do nieletnich musi być bezwzględnie eliminowana

Zakłady poprawcze i schroniska dla nieletnich – prawa i obowiązki wychowanków

- W celu poprawienia sytuacji w zakresie informowania wychowanków o przysługujących im prawach i ciążących na nich obowiązkach, Rzecznik Praw Obywatelskich uznał za zasadne przygotowanie przez Ministerstwo Sprawiedliwości informatora dla wychowanków, w którym przedstawione zostaną informacje dotyczące sytuacji prawnej nieletniego umieszczonego w placówce określonego typu, a także podane adresy instytucji, do których może się zwrócić o pomoc w sytuacji naruszenia jego praw.
- W wystąpieniu z dnia 22 lipca 2009 r., Rzecznik zaproponował, aby informator został rozpowszechniony we wszystkich placówkach, tak by nieletni mogli w każdej chwili zapoznać się z jego treścią (RPO-603898-VII/08).

Młodzieżowe ośrodki wychowawcze i młodzieżowe ośrodki socjoterapii

W dotychczasowej działalności przedstawiciele Rzecznika Praw Obywatelskich przeprowadzili wizytacje zapobiegawcze w dziesięciu młodzieżowych ośrodkach wychowawczych oraz w pięciu młodzieżowych ośrodkach socjoterapii

Zauważono następujące problemy:

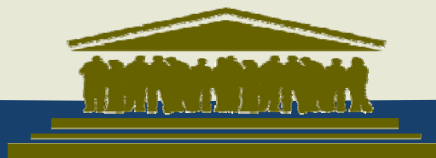
- **Praktyka stosowania nieregulaminowych kar dyscyplinarnych oraz odpowiedzialności zbiorowej.**
- **Ograniczanie dostępu do zajęć na świeżym powietrzu.**
- **Niewłaściwe traktowanie przez personel placówki.**

MOW i MOS – kary dyscyplinarne

Przykładowe nieregulaminowe „kary” wymierzone nieletnim:

- wykonywanie pompek na jednej ręce, przysiadów;
- nakaz noszenia piżamy podczas pobytu w szkole;
- zakaz wychodzenia na świeże powietrze;
- ograniczanie kontaktu z rodzicami;
- stosowanie odpowiedzialności zbiorowej za naruszenie dyscypliny przez jednego z wychowanków.

MOW i MOS – zakaz kontaktów z rodzicami

Zakaz kontaktów z rodzicami narusza:

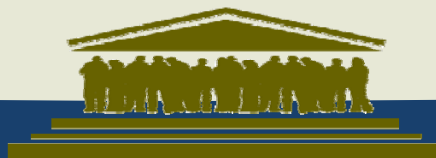
- **art. 66 § 4 u.p.n.:** „Dyrektor zakładu, placówki lub schroniska, o których mowa w § 1, może ograniczyć lub zakazać kontaktów nieletniego z osobami spoza zakładu, placówki lub schroniska dla nieletnich wyłącznie w przypadku, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa zakładu, placówki lub schroniska bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego”;
- **art. 9 pkt 2 Konwencji o prawach dziecka,** w świetle którego „Państwa-Strony będą szanowały prawo dziecka odseparowanego od jednego lub obojga rodziców do utrzymywania regularnych stosunków osobistych i bezpośrednich kontaktów z obojgiem rodziców, z wyjątkiem przypadków, gdy jest to sprzeczne z najlepiej pojętym interesem dziecka”.

MOW i MOS – niedopuszczalne formy traktowania nieletnich

Niedopuszczalne formy zachowania pracowników ośrodków wobec wychowanków:

- używanie wulgaryzmów i wyzwisk;
- zastraszanie np. przewiezieniem do szpitala psychiatrycznego;
- w jednej placówce pracownik BRPO przyjął skargę od wychowanka dotyczącą stosowanie kar cielesnych przez niektórych pracowników. Skarżący podał, że powodem „bicia pałką po plecach i po pośladkach są jedynki, jakie dostaje w szkole i używanie słów wulgarnych”. W konsekwencji stwierdzono, iż w placówce mają miejsce przejawy okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania wychowanków. O przekazaniu do prokuratury skargi przytoczonej powyżej w formie cytatu, mimo jej nieprecyzyjnej treści, przesądził fakt, że w rozmowie wstępnej z wizytującymi, dyrektor ośrodka nie ukrywał, iż uderzenie wychowanka uważa niekiedy za odpowiedni środek dla uzyskania posłuchu i respektu.

MOW i MOS – zajęcia na świeżym powietrzu

Rzecznik Praw Obywatelskich skierował w tej sprawie, w dniu 12 sierpnia 2009 r., wystąpienie generalne do Ministra Edukacji Narodowej, prosząc o rozważenie potrzeby podjęcia inicjatywy ustawodawczej, zmierzającej do właściwego uregulowania zasad i warunków zapewnienia nieletnim, w czasie pobytu w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, prawa do codziennych zajęć na świeżym powietrzu (RPO-614994-VII/09).

MOW i MOS – prawa i obowiązki nieletnich

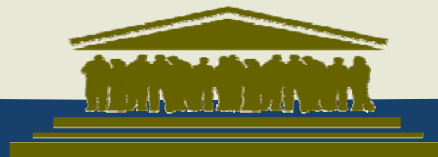
Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się, w dniu 22 lipca 2009 r., do Ministra Edukacji Narodowej z prośbą o rozważenie możliwości przygotowania przez resort edukacji informatora, zawierającego dane na temat sytuacji prawnej nieletniego umieszczonego w określonego typu placówce, jego praw i obowiązków oraz instytucji udzielających pomocy w przypadku łamania praw nieletnich (RPO-614994-VII/09).

Policyjne izby dziecka

Od początku funkcjonowania Krajowego Mechanizmu Prewencji w Polsce, do dnia 1 października 2009 r., przedstawiciele Rzecznika Praw Obywatelskich przeprowadzili wizytacje w ośmiu policyjnych izbach dziecka.

Dostrzeżone problemy:

- **Niewłaściwe warunki bytowe.**
- **Przedłużający się okres pobytu w placówce, ponad normy określone przepisami prawa.**
- **Stosowanie środków przymusu bezpośredniego w czasie doprowadzania do izb.**

Policyjne izby dziecka – warunki bytowe

- ✓ W niektórych placówkach sypialnie nieletnich są wyposażone jedynie w materace leżące na podłodze,
- ✓ w sanitariatach brakuje zasłonek w kabinach prysznicowych,
- ✓ niewystarczająca ilość pomocy dydaktycznych, które niejednokrotnie były pozyskiwane przez pracowników policyjnych izb dziecka z ich prywatnych rzeczy .

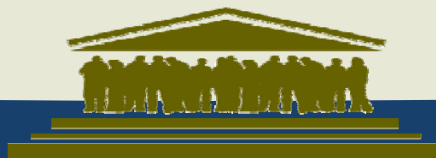
Mając na względzie dostrzeżone różnice w warunkach bytowych poszczególnych policyjnych izb dziecka, w dniu 13 lutego 2009 r. Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił się do Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji o podjęcie inicjatywy legislacyjnej i określenie warunków jakim powinny odpowiadać policyjne izby dziecka (RPO-605914-VII/08).

Policyjne izby dziecka – c.d.

Okres pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka i podstawa ich umieszczenia w tego typu placówkach.

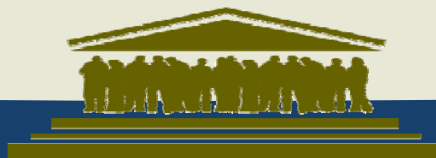
- Problem przedłużających się pobytów, ponad terminy wskazane w ustawie o postępowaniu w sprawach nieletnich, występuje w wielu jednostkach i jest związany z trudnościami w wykonywaniu orzeczeń sądu przez inne placówki. Jednocześnie osoby zatrzymane w policyjnej izbie dziecka **nie realizują obowiązku szkolnego**.
- Odrębną kwestią jest ocena zasadności umieszczenia w izbie nieletniego, którego zachowanie nie wypełnia przesłanek określonych w art. 40 § 1 u.p.n. Przykładowo, w czasie jednej z wizytacji okazało się, iż nieletni został umieszczony w izbie na prośbę sądu.
- **Legalność zatrzymania i długość pobytu nieletnich w tego typu placówce powinny być stale monitorowane przez kierownika izby, przy współpracy z nadzorującym ją sędzią rodzinnym.**

Policyjne izby dziecka – c.d.

Stosowanie środków przymusu bezpośredniego w czasie doprowadzania do izb.

- Nielegalne stosowanie środków przymusu bezpośredniego, które nie znajduje oparcia w prawie, godzi w podstawowe prawa człowieka i należy je kwalifikować jako bezprawną przemoc.
- Z uwagi na brak odpowiednich instrumentów w przepisach ustawy o Policji oraz rozporządzeniu Rady Ministrów z dnia 17 września 1990 r. w sprawie przypadków oraz warunków i sposobów użycia przez policjantów środków przymusu bezpośredniego, kontrola stosowania środków przymusu bezpośredniego przez policjantów jest trudna, ze względu na niewyodrębnienie dokumentacji użycia takich środków.
- Rzecznik Praw Obywatelskich zwrócił na to uwagę Komendantowi Głównemu Policji, w wystąpieniu generalnym z dnia 23 września 2008 r.

Dane kontaktowe

Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich
Zespół Prawa Karnego Wykonawczego

Tel. 022-5517818

- **Ewa Dawidziuk**
p.o. Zastępcy Dyrektora Zespołu
e.dawidziuk@brpo.gov.pl

- **Justyna Józwiak**
Radca
j.jozwiak@brpo.gov.pl

